

"OILA VA GENDER" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

xalqaro ilmiy jurnali

*Society, Gender and Family in
Central Asia*
international academic peer reviewed journal

*Общество, гендер и семья в
Центральной Азии*
международный научный рецензируемый журнал

2025/1 (14)

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining
2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan
o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan.

*Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy
nashrlar RO'YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo'yicha
doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e'lon qilinishi mumkin
bo'lgan jurnal sifatida ro'yxatga olingan.*

DOI: 26739/2118-9998

ISSN 2049-3630

TOSHKENT

TAHRIR HAY'ATI RAISI:

EGAMBERDIYEVA Nodira Melibayevna (*Bosh muharrir*) – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

NARBAYEVA Tanzila Kamalovna – *sotsiologiya fanlari doktori, professor.*
SAIDOVA Galina Karimovna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SHOUMAROV G'ayrat Baxramovich – *psixologiya fanlari doktori, professor.*
ABDURAMANOV Xamid Xudaybergenovich (*Bosh muharrir o'rinbosari*) – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
BEKMURADOV Adham Sharipovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
MA'RUFOVA Gulnora Mahmudovna – *Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi a'zosi, senator.*
MUSURMANOVA Aynisa Musurmanovna – *pedagogika fanlari doktori, professor.*
RAHIMOVA Nigina Xayrullayevna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SAIDOV Akmal Xolmatovich – *yuridik fanlari doktori, professor.*
YAKUBJANOVA Dilobar Batirovna – *pedagogika fanlari doktori, dotsent.*
TASHMUXAMEDOVA Diloram Gafurjanovna – *tibbiyot fanlari nomzodi.*
ZOXIDOV Azamat Azamjonovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
ZIYAYEV Azamad Xamidovich – *tarix fanlari doktori, professor.*
ABDUSAMATOV Xasanboy Usmonjon o'g'li – *psixologiya fanlari doktori.*
TO'RAQULOV Ulug'bek Xolbutayevich – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Эгамбердиева Нодира Мелибаевна (*Главный редактор*) – *доктор педагогических наук, профессор.*

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Нарбаева Танзила Камаловна – *доктор социологических наук, профессор.*
Сандова Галина Каримовна – *доктор экономических наук, профессор.*
Шоумаров Гайрат Бахрамович – *доктор психологических наук, профессор.*
Абдураманов Хамид Худайbergenovich (*Заместитель главного редактора*) – *доктор экономических наук, профессор.*
Бекмуратов Адхам Шарипович – *доктор экономических наук, профессор.*
Маъруфова Гулнора Махмудовна – *сенатор, член Комитета Сената Олий Мажлиси по вопросам женщин и гендерного равенства.*
Мусурманова Айниса Мусурмановна – *доктор педагогических наук, профессор.*
Рахимова Нигина Хайруллаевна – *доктор экономических наук, профессор.*
Сандов Акмал Холматович – *доктор юридических наук, профессор.*
Якубжанова Дилобар Батировна – *доктор педагогических наук, доцент.*
Ташмухамедова Дилорам Гафуржановна – *кандидат медицинских наук.*
Зохилов Азамат Азамjonovich – *доктор экономических наук, профессор.*
Зияев Азамат Хамидович – *доктор исторических наук, профессор.*
Абдусаматов Хасанбой Усмонjon угли – *доктор психологических наук.*
Туракулов Улугбек Холбутаевич – *доктор философии педагогических наук (PhD)*

THE CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna
(*Editor-in-Chief*) – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

MEMBERS OF THE EDITING BOARD:

Narbayeva Tanzila Kamalovna – *Doctor of Sociological sciences, Professor.*
Saidova Galina Karimovna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Shoumarov Ghayrat Bakhramovich – *Doctor of Psychological sciences, Professor.*
Abduramanov Khamid Khudaybergenovich (*Deputy Editor-in-Chief*) – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Bekmuradov Adkham Sharipovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Marufova Gulnora Makhmudovna – *Senator, Member of the Senate Committee of the Oliy Majlis on Women and Gender Equality.*
Musurmanova Aynisa Musurmanovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*
Rakhimova Nigina Khayrullayevna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Saidov Akmal Kholmatovich – *Doctor of Juridical sciences, Professor.*
Yakubjanova Dilobar Batirovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Associate Professor.*
Tashmukhammedova Diloram Ghafurjanovna – *Candidate of Medical sciences.*
Zokhidov Azamat Azamjonovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Ziyayev Azamad Khamidovich – *Doctor of Historical sciences, Professor.*
Abdusamatov Khasanboy Usmonjon ugli – *Doctor of Psychological Sciences.*
Torakulov Ulugbek Holbutayevich – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

XALQARO TAHRIR HAY'ATI:

Doktor Rashmini Koparkar,
Rossiya va Markaziy Osiyoni o'rganish markazi dotsenti
Xalqaro tadqiqotlar maktabi,
Javoharlal Neru universiteti,
Nyu-Dehli, Hindiston

Artamonova Yekaterina Iosifovna,
Chelyabinsk davlat madaniyat instituti,
pedagogika fanlari doktori, professor

Doktor Priti Kesavan,
Texnologiya fakulteti boshlig'i,
London biznes va moliya maktabi,
Singapur

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Доктор Рашмини Копаркар,
Доцент Центра исследований России и Центральной Азии,
Школа международных исследований,
Университет Джавахарлала Неру,
Нью-Дели, Индия

Артамонова Екатерина Иосифовна,
Челябинский государственный институт культуры,
доктор педагогических наук,
профессор

Доктор Прити Кесаван,
Руководитель Технологического факультета
Лондонская школа бизнеса и финансов, Сингапур

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Dr. Rashmini Koparkar
Assistant Professor
Centre for Russian and Central Asian Studies
School of International Studies
Jawaharlal Nehru University
New Delhi, India

Artamonova Yekaterina Iosifovna
Chelyabinsk State Institute of Culture
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor

Dr. Preethi Kesavan
Head, School of Technology
London School of Business and Finance, Singapore

MENEJMENT

Xaydarova J.A. Rahbar ayollarning boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish zaruriyati.....	4
--	---

SOTSILOGIYA

Muxamedjanova L. Oilaviy munosabatlarda yuksak ideallar – adolat, muhabbat, do'stlik, birodarlik, o'zaro hurmat-izzat tamoyillari.....	12
Axmedova D.O. Mehnat migratsiyasi feminizatsiyalashuvi: xotin-qizlar psixologiyasi va ijtimoiy identifikatsiya	19
Vaxidova S.A. Gender rollarining evolyutsiyasida ta'lim institutining o'rni: avlodlararo ijtimoiy tahlil.....	26
Komilova X.T. Xotin-qizlar ilmiy tadqiqotchilik faoliyatining sotsiologik tahlili	37
Xudoyberdiyeva M. O'smir yoshlarda kitobxonlik tushunchasi va kitob o'qishni rag'batlantirishga qaratilgan tadqiqot natijalari tahlili.....	42
Alimasov V.A. O'zbekistonning oila va xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash strategiyasi (ijtimoiy-falsafiy yondashuv).....	47
Samanova Sh.B. Ekologik sivilizatsiya rivojida inson-tabiat munosabatlarining o'zgarib borishi	53

OILA VA JAMIYAT

To'rayev O.B. Jamiyat transformatsiyasi sharoitida ijtimoiy xavfsizlik holatiga demografik omilning ta'siri	59
Saipova M.L. Migratsiya dahl qilgan oilalarda voyaga yetayotgan o'smirlarda o'z-o'zini dolzarblashtirish jarayoni	68
Abduraximova F.Y. Oilalarda ma'naviy qadriyatlar vositasida xotin-qizlar faolligini takomillashtirishning innovatsion usullari	73
Ganiyev A.A. The role of pre-migration expectations in post-migration stress among Uzbek immigrants in Russia	77
Toshmurodov M.I. Oilaviy qadriyatlar va ularni harakatlantiruvchi determinantlar tasnifi	82

PSIXOLOGIYA

Bo'riyeva M.Sh. Oila institutini mustahkamlashning psixologik aspektlari	88
Yangiboyeva D.R. Ko'p bolali oilalardagi shaxslararo munosabatlarning psixologik predikatlari	93
Raximova X. Oilada shaxsdagi stress va o'ziga nisbatan ishonchsizlik moddiy yetishmovchilik hissini yuzaga keltiruvchi psixologik omil sifatida	99
Nasrullayeva A.A. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning psixosotsial determinantlari	104
Sultanova S.M. Ayollarda aybdorlik hissi vujudga kelishining sabablari	110
Абдуганиева Д.А. Влияние семейного микроклимата на эмоциональное состояние личности в контексте тревожности	115
Асанова Г.М. Процессы социально-психологической адаптации родителей детей, больных онкологией	122
Olimjonova Z.B. Sevgining ijtimoiy-psixologik fenomen sifatida xorij olimlari tomonidan tadqiqi...128	
Sharipova A.S. Analysis of the features of adaptation of adolescents to society in conditions of living in a family with violence	136

PEDAGOGIKA

Matkarimov A.M. Xalqaro baholash tadqiqotlari asosida oilaning ta'limiy funksiyasini rivojlantirishga qaratilgan tahlil va tavsiyalar.....	141
---	-----

ILMIY YANGILIKLAR VA TAHLILLAR

Hojiyev R.B. Talabalar turar joylarida istiqomat qiladigan qizlarni qo'llab-quvvatlash, mavjud ijtimoiy-axloqiy muammolarni hal etish masalalari (Turkiya tajribasi misolida)	147
Rustamova N.Y. Oilada kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik tajriba-sinov natijalari va samaradorligining ilmiy tahlili.....	154
Bakirova N.B. Professional ta'lim muassasalari bitiruvchilari bandligini ta'minlash mexanizmlari....	161
Мусаева М.И. Ранняя реабилитация и социализация детей с двигательными нарушениями	168

Xudoyberdiyeva Marhabo,
Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti
tayanch doktranti
e-mail: scorlife5@gmail.com

O'SMIR YOSHLARDA KITOBXONLIK TUSHUNCHASI VA KITOB O'QISHNI RAG'BATLANTIRISHGA QARATILGAN TADQIQOT NATIJALARI TAHLILI

Annotatsiya. Maqolada o'smir yoshlarning kitobxonlik haqidagi fikrlari o'rganilgan. O'smir yoshdagi bolalarning kitob o'qishida tengdoshlari va oila a'zolarining ta'siri yuqori ekanligi aniqlandi. Olingan ma'lumotlar asosida o'smirlarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tayanch so'zlar: kitob o'qish, o'smirlar, oilaviy o'qish, o'qish jarayonida muntazamlilik, o'qilgan asarlarni tushunish, muhokama qilish, so'rovnomma, o'qish odatlari.

Аннотация. В данной статье изучались взгляды подростков на чтение и определялось влияние сверстников и членов семьи на данный процесс. Результаты исследования показали, что сверстники и семья оказывают существенное воздействие на читательские привычки подростков. На основании полученных данных были разработаны практические рекомендации по формированию культуры чтения среди подростков.

Ключевые слова: чтение книг, подростки, семейное чтение, систематичность чтения, понимание прочитанного, обсуждение, анкета, читательские практики.

Annotation. The article explores adolescents' perspectives on reading. It was found that peers and family members have a significant influence on adolescents' reading habits. Based on the data obtained, practical recommendations were developed to promote the formation of a reading culture among adolescents.

Keywords: reading book, adolescents, family reading, consistency in reading, comprehension of read works, discussion, survey methodology, reading habits.

Kirish. Bugungi kunda jamiyatimizda kitobxonlikni targ'ib etish, ayniqsa, yoshlarni kitob o'qishni rag'batlantirish, ularning o'qish va tushunish qobiliyatini rivojlantirish maqsadida jamiyatda kitobxonlik madaniyatini kengaytirishga qaratilgan bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ushbu chora-tadbirlar ta'lim sohasini takomillashtirish, madaniy tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy sharoitlarni yaxshilash

va raqamli texnologiyalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentabrdagi 3271-sonli qarori¹ hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentabr "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi PQ-3271-sonli qarori.

Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrda 781-sonli qarori² qabul qilindi.

Mamlakatimizda aholining kitobxonlik darajasi va kitobga qiziqishini oshirish, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan loyiha va tanlovlarni tashkil etishga alohida ahamiyat qaratilayotganligi bejiz emas.

Jumladan, 2017-yildan boshlab o'tkazib kelinayotgan "Yosh kitobxon" tanlovi yoshlarning kitob mutolaasiga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirib kelmoqda. Tanlovda 2017-yilda 250 ming, 2018-yilda 720 ming, 2019-yilda 1 million 210 ming, 2020-yilda 300 ming nafar yoshlar ishtirok etish istagini bildirgan³ bo'lsa, bugungi kunga kelib ularning jami soni 4,7 million nafarga yetdi⁴.

2019-yilning 2–4-oktabr kunlari mamlakatimizda ilk marotaba ixtisoslashgan "Tashkent book fest–2019" birinchi Xalqaro kitob ko'rgazma-yarmarkasi tashkil etilib, unda Buyuk Britaniya, Germaniya, Janubiy Koreya, Rossiya, Turkiya, Qozog'iston va Qirg'iziston davlatlarining 20 ga yaqin xorijiy va 30 dan ortiq mahalliy nashriyot, 15 nafardan ortiq soha mutaxassisi, keng jamoatchilik vakillari hamda yoshlar ishtirok etdi⁵. Ushbu xalqaro kitob ko'rgazma-yarmarkasi haftaligi har yili "Kitobsevar millat" shiori ostida o'tkazib kelinmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlar uchun ming kitob" loyihasini amalga oshirish to'g'risida"gi qarori⁶ ijrosi doirasida 2023-yil aprel oyidan Yoshlar ishlari agentligi tomonidan "Mutolaa" bepul mobil ilovasi yaratilgan. Loyiha maqsadi O'zbekistonda kitobxonlik madaniyatini yanada rivojlantirish, kitob o'qish va uning targ'ibotini zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda yangi bosqichga olib chiqish,

² O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrda 781-sonli qarori "2020-2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi 781-sonli qarori

³ G.Durdiyeva Tafakkur qanoti. Madaniyat-2021. // <https://yuz.uz/uz/news/tafakkur-qanoti>

⁴ www.mtrk.uz O'zbekiston 24. Maxsus reportaj.

⁵ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrda 781-sonli qarori "2020-2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi 781-sonli qarori (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 14.12.2020 y., 09/20/781/1619-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 05.04.2022 y., 09/22/153/0266-son).

⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28-noyabrda 781-sonli qarori "Yoshlar uchun ming kitob" loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-380-sonli qarori, <https://www.lex.uz/docs/-6678312>

shuningdek, o'zbek va jahon adabiyotining eng sara namunalarini jamlab, aholi, jumladan, yoshlar uchun elektron, audio va video variantlarda bepul foydalanish imkoniyatini yaratishdan iborat⁷. "Mutolaa" loyihasi orqali 2023-yil yakuniga qadar 100ga yaqin o'zbek tilidagi elektron va audio kitoblar ishlab chiqildi. 2024-yil dekabr holatida "Mutolaa" mobil ilovasida 1700dan ortiq o'zbek va xorijiy elektron adabiyotlar jamlanib, mazkur adabiyotlardan 1600dan ortig'ining audio nusxasi yozib olingan⁸.

Maqsad va uni asoslash. O'smir yoshlar o'rtasida kitob o'qishga qiziqishning pasayishi, kitobxonlik madaniyatining yetarli darajada rivojlanmaganligi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Bu muammo nafaqat ta'lim sohasiga, balki o'smirlarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'smirlarning aksariyati kitob o'qishning foydali jihatlarini anglamay, zamonaviy texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarga chalg'ib, kitob o'qish uchun vaqt topolmay qolmoqda. O'smir yoshlarning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishdagi ushbu muammolar mavzuning dolzarbligini asoslab beradi.

Xo'sh, o'smirlik davri qanday davr? Nega aynan bu davrga kelib o'smir yoshlarning kitobga bo'lgan munosabatida tartibsizlik namoyon bo'ladi? Biz ota-onalar bu davrda o'smir yoshlarning kitob o'qishga qiziqishini oshirish uchun qanday yo'l tutishimiz kerak?

Psixologlar o'smir yoshlarning xarakter-xususiyatini ta'riflar ekan, o'smirlik davri insonni bolalikdan yoshlikka o'tuvchi va o'z navbatida, boshqa davrlardan o'zining nisbatan keskinroq, murakkabroq kechishi bilan farqlanib turuvchi davrligini aytadi. Bu davr, taxminan, bolalarning 5-8-sinflarda o'qish paytlariga to'g'ri keladi va 11-12 yoshdan 14-15 yoshgacha bo'lgan davr oralig'ida kechadi. Ayrim bolalarda bu davr 1-2 yil ertaroq yoki kechroq kuzatilishi ham mumkin. "Endi o'smir bola emas, biroq katta ham emas" ayni shu ta'rif o'smirlik davrining muhim xarakterini bildiradi. O'smirlik – bolalikdan kattalikka o'tish davri bo'lib, fiziologik va psixologik jihatdan o'ziga xos xususiyatlar bilan xarakterlanadi. Bu bosqichda bolalarning jismoniy va ruhiy taraqqiyoti

⁷ Mutolaa loyihasi. // <https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/10496>

⁸ Mutolaa platformasining statistika oynasi. // <https://statistics.mutolaa.com/>

juda tezlashadi, hayotdagi turli narsalarga qiziqishi, yangilikka intilishi ortadi, xarakteri shakllanadi, ma'naviy dunyosi boyiydi, ziddiyatlar avj oladi. O'smirlar o'zlarini kattalardek tutishga harakat qiladilar. Ular o'zlarining layoqat, qobiliyat va imkoniyatlarini ma'lum darajada o'rtoqlari va o'qituvchilariga ko'rsatishga intiladilar. O'smirlik davri "o'tish davri", "inqiroz davri", "qiyin davr" kabi nomlarni olgan psixologik ko'rinishlar bilan xarakterlanadi. O'smirlik davriga ko'pincha so'zga kirmaslik, o'jarlik, tajanglik, o'z kamchiliklarini tan olmaslik, urushqoqlik kabi salbiy xususiyatlar xosdir⁹.

Psixologik jihatdan o'smirlarning yosh xususiyatlarini o'rgana turib, ularning ijtimoiy hayotga moslashishida, shaxs sifatida shakllanib, o'z hissiyotlarini boshqara olishda ta'sir etadigan ijtimoiy omillardan biri kitobxonlik ekanini anglaymiz. Bu haqida V.A.Suxomlinskiy shunday yozadi: "Kitob o'qish – bamisoli bir darcha bo'lib, bolalar shu darchadan qarab, dunyoni ham, o'zlarini ham bilib boradilar."¹⁰ Kitoblar o'smirlarga turli xil hayotiy vaziyatlar, insoniy munosabatlar, hissiyotlar va xulq-atvor namunalar bilan tanishish imkoniyatini beradi, bu ularga o'z shaxsiyatini shakllantirishda yordam beradi. Rossiyadagi Yuriy Levada milliy markazi tomonidan o'tkazilgan tadqiqot kitobxonlikning oilaviy munosabatlarga ham ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

Milliy markaz tomonidan 400 nafar o'smir yoshlar orasida tadqiqot olib borilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'z farzandining ta'limiga e'tiborli bo'lgan kitobxon oilalarda ota-onalar va farzandlar munosabati do'stona bo'lishi, aksincha, o'qishga e'tibor bermaydigan oilalarda esa tushunmovchilik va janjal ko'proq bo'lishi aniqlangan¹¹. Bu shuni ko'rsatadiki, kitobxonlik oila a'zolari o'rtasida muloqotni yaxshilashga, bir-birini tushunishga, umumiy qiziqishlar atrofida birlashishga va do'stona muhit yaratishga ko'maklashadi. Kitob o'qish ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlashning samarali vositasidir.

⁹ Davlatshin M.G va boshqalar. "Yosh va pedagogik psixologiya". – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU 3-son, 2004. – B. 63.

¹⁰ Suxomlinskiy V.A. Bolalarga jonim fido. Pedagogika nashriyotining 1979-y. nashridan tarj. – Toshkent: O'qituvchi, 1984. – B. 179.

¹¹ Чтение школьников и культурные ресурсы семьи // <https://www.levada.ru/2007/03/13/chtenie-shkolnikov-i-kulturnye-resursy-semi/>

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi.

O'smir yoshlarning kitobxonlik haqidagi fikrlarini o'rganish, kitob o'qishga bo'lgan qiziqishi va bunda tengdoshlari hamda oila a'zolarining ta'sirini aniqlash maqsadida ijtimoiy-pedagogik tadqiqotning so'rovnoma metodidan foydalanildi.

Respondentlar fikrini o'rganish maqsadida mamlakatimizning Buxoro, Namangan, Samarqand va Toshkent viloyatlari tasodifiy tanlov asosida tanlab olindi. So'rovnomada maqsadli tanlov asosida 5–8-sinf doirasidagi 274 nafar o'smir yoshlar ishtirok etdi.

O'smir yoshlarning kitobxonlik haqidagi tushunchalari so'ralganda respondentlarning 22,1%i kitobxonlikni "ko'p kitob o'qish" deb tushunishlari aniqlandi. O'smir-yoshlarda kitob o'qishga qiziqish va intilishning mavjudligini ko'rsatganda, kitobxonlik faqatgina ko'p kitob o'qish bilan cheklanib qolmaydi. Ularda kitobxonlik deganda, kitobni o'qib tushunish, asar yuzasidan muhokama yuritish kabi tushunchalar shakllanmagan. Ular faqatgina o'qishga e'tibor berib, kitoblarning mazmunini tushunish va uni tahlil qilishga yetarli e'tibor bermayotganini anglash mumkin.

27,2% o'smir-yoshlar kitobxonlikni "kitobni o'qib muhokama qilish" deb bilishadi. Bu o'smirlarda o'qilgan asarni tushunish va muhokama qilish ko'nikmasi borligini, ularning kitoblarni o'qish orqali o'zaro fikr almashishga va bilimlarini chuqurlashtirishga intilishini ko'rsatadi. Biroq ularda kitob o'qishga nisbatan muntazamlik tushunchasi shakllanmagan.

47,8% respondent kitobxonlikni "kitob o'qishda muntazamlik, o'qilgan asarning ma'nosini tushunish va uni muhokama qilish" deb tushunadi. O'smirlarning yarmiga yaqini kitobxonlikning to'liq ma'nosini tushunishini, muntazam kitob o'qish orqali bilimlarini boyitishga intilishini ko'rsatadi. Ular kitob o'qishni o'z-o'zini rivojlantirish va o'z fikrini ifoda etish uchun muhim deb hisoblashadi.

2,9% yoshlar kitobxonlikni shunchaki "yoqtirgan kitoblarni to'plash" deb biladi. Kitobxonlik darajasi kitoblarni to'plash bilan belgilanmaydi, balki o'qigan kitoblarning mazmunini anglab yetishda namoyon bo'ladi. Bunday o'smirlar uchun kitobxonlikni rivojlantirish, qiziqarli va samarali o'qish jarayonlarini shakllantirish talab etiladi.

So'rov natijalari, o'smirlar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda hali ham ko'plab ishlarni amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi. O'smirlar orasida kitob o'qishga qiziqish borligi ijobiy holat, lekin bu qiziqishni kitobxonlikning to'liq ma'nosini anglashga, muntazam o'qish odatiga va o'qilgan kitoblarni tahlil qila olish ko'nikmasiga aylantirish kerakligini anglaymiz.

O'smirlar uchun kitob o'qish jarayoni nafaqat individual, balki ijtimoiy faoliyat hamdir. O'smir-yoshlar kitobdan olgan bilimlarini boshqalar bilan o'rtoqlashish, o'zgalarning nuqtayi nazarlarini bilish va fikr almashish orqali boyitishni istaydilar. Kitob o'qish o'smirlar uchun o'zaro munosabatlarni o'rnatish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish va o'z fikrlarini ifoda etish imkoniyatini beradi.

Shunga ko'ra, o'smirlarning kitob o'qish va uni muhokama qilishda ijtimoiy o'zaro ta'sirning ahamiyatini o'rganish belgilandi. O'smir-yoshlarning kitoblarni kim bilan o'qib muhokama qilishda ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi.

29.3% o'smirlar do'stlari bilan muhokama qilishni yoqtirishlarini ko'rsatishgan. O'smirlar uchun o'z tengdoshlari bilan fikr almashish, kitoblar haqida suhbatlashish juda qiziqarli va motivatsion hisoblanadi. Do'stlar bilan o'tkaziladigan muhokamalar erkin, norasmiy va o'zlarini qulay his qilishiga yordam beradi. Bu guruh o'zlarining fikrlari va kitobdan olgan bilimlarini tengdoshlari bilan erkin baham ko'rishga intilishadi. Kitoblarni onasi bilan muhokama qilishni yoqtiradiganlar – 26.6%. O'smirlar uchun onasi bilan bo'ladigan munosabatlar yaqin va ishonchli hisoblanadi, shuning uchun ular kitob o'qish va fikr almashishda onalari bilan o'rtoqlashishni afzal ko'rishadi. Oila davrasida kitob o'qish va muhokama qilishni yoqtiradiganlar – 17.4%. Oilaviy o'qish muhiti, bolalarga kitobga bo'lgan muhabbatni singdirishda muhim ahamiyatga ega. Oilaviy muhokamalar kitob o'qishni oilaviy odatga aylantirishga va o'smirlarda kitobga muhabbat uyg'otishga yordam beradi. Bundan tashqari, bunday muhokamalar oila a'zolarini yanada yaqinlashtirishi mumkin. Otasi bilan kitob muhokama qilish – 12.5%, buvilari bilan kitob muhokama qilish – 8.2%ni tashkil etadi. Otasi va buvilari bilan kitob muhokama qiladigan o'smirlarning foizi kamroq, lekin bu ham ularning oilaviy munosabatlarida kitob muhokamasi o'z

o'rniga ega ekanini ko'rsatadi. O'smirlarning 6%i kitoblarni yakka o'zi o'qib muhokama qilishni yoqtiradi, bu ularning individual yondashuvni afzal ko'rishini va o'z fikrlari bilan yolg'iz shug'ullanishni xohlashini anglatishi mumkin. (1-rasm).

1-rasm. Kitoblarni kim bilan o'qib muhokama qilishni yoqtirasiz?

Ushbu ma'lumotlarga ko'ra, kitob o'qishni targ'ib qilishda o'smirlarning o'z do'stlari, oilasi bilan kitob o'qishi va uni muhokama qilishlarini rag'batlantirish muhimligi aniqlandi.

Qanday turdagi kitoblarni o'qishni yoqtirasiz? savoliga o'smir yoshlar turli xil kitob turlarini yoqtirishlarini bildirishgan.

O'smirlar orasida ko'p o'qiladiganlari – qahramonlik va detektiv janrdagi kitoblar 23.9%ni tashkil etib, eng ommabop ekanini ko'rsatdi. Jamiyatimizda tarbiyaga beriladigan e'tibor yuqoridir. Shu bois, o'smir yoshlar o'zlari uchun foydali va ibratli bo'lgan kitoblarga qiziqish bildirib, tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan kitoblarni tanlagan yoshlar 21.8%ni tashkil etdi. Ensiklopediyalarni o'qishni yoqtiradiganlar 17.9%ni tashkil etib, bu ko'rsatkich yoshlarning bilim olishga, dunyoni o'rganishga, yangi ma'lumotlar olishga intilishini ko'rsatadi. Darsliklarni o'qishni yoqtiradiganlarning foizi 12.4%. Darsliklarning ta'lim tizimida muhim o'rin tutishini inobatga olsak, bu javob o'quvchilarning o'z majburiyatlarini anglashini va ta'lim olishga jiddiy yondashishini ko'rsatadi. O'yinli kitoblar va tushunishi oson bo'lgan rasmlar kitoblarni tanlaganlar 9.0%ni, gazeta va jurnallarga qiziqish 3.4%ni tashkil etdi. E'tiborli jihati shundaki, kitob o'qishni yoqtirmaydigan yoshlar ham bor ekani, ular respondentlarning 2.6%ini tashkil etadi. O'smirlar orasida kitob o'qishni yoqtirmaydiganlar kam sonli bo'lsa-da, buning sabablarini o'rganish va ularni kitob o'qishga undash yo'llarini izlash talab etiladi. (2-rasm).

2-rasm. Qanday turdagi kitoblarni o'qishni yoqtirasiz?

O'smirlar uchun kitoblarni tanlashda, ularning qiziqishlariga mos bo'lgan janrlarni targ'ib qilish va kitobxonlikni rag'batlantirishda o'smirlar qiziqadigan janrlardan foydalanish orqali samarali natijaga erishish mumkin.

Yakuniy qism. O'qish jarayonida muntazamlik, o'qilgan asarlarni tushunish va muhokama qilish o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini kengaytirishga yordam beradi. O'qish odatlari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlardan shuni bilib olish mumkinki, o'qilayotgan asarlar va ularning mazmunini to'g'ri tushunish bolalarning fikrlash

tizimini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Turli xildagi muhokamalar va fikrlar o'smir yoshlarni o'z g'oyalari bilan ishlashga va yangi fikrlarni qabul qilishga o'rgatadi.

O'tkazilgan so'rovnoma natijalari asosida quyidagi taklif va tavsiyalarni berish mumkin:

1. O'smirlarni har kuni kitob o'qishga odatlantirish, muntazam o'qishni rag'batlantirish uchun maktablarda, kutubxonalarda va jamoat joylarida o'smirlar uchun kitobxonlik klublarini tashkil qilish, ularni birgalikda o'qish, muhokama qilish va fikr almashish imkoniyatlarini yaratish.

2. Ota-onalarni farzandlariga kitob o'qishda o'rnak bo'lish, o'z vaqtida ularni kitob bilan ta'minlash, farzandlari bilan kitob o'qish va muhokama qilishga undash, oilaviy kitob o'qish soatlarini tashkil qilish.

3. O'smirlarga kitob tanlashda yordam berish, ularning yoshiga va qiziqishlariga mos keladigan kitoblarni tavsiya qilish lozim. Elektron va audio kitoblardan, shu jumladan, onlayn kutubxonalardan foydalanishni ommalashtirish, kitob o'qishning o'smirlar uchun qulay va zamonaviy shart-sharoitlarini yaratib berish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentyabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi 3271-son qarori. <https://www.lex.uz/ru/docs/-3338600>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28-noyabrdagi – "Yoshlar uchun ming kitob" loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-380-son qarori. <https://www.lex.uz/docs/-66783123>.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 14-dekabrdagi "2020–2025-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi 781-son qarori. <https://lex.uz/docs/-5160827?ONDATE2=14.12.2020&action=compare>
4. Davlatshin M.G va boshqalar. Yosh va pedagogik psixologiya". – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU 3-son, 2004. – B. 63.
5. Suxomlinskiy V.A. Bolalarga jonim fido. Pedagogika nashriyotining 1979-y. nashridan tarj. – Toshkent: O'qituvchi, 1984. – B. 179.
6. Durdiyeva G. Tafakkur qanoti. Madaniyat–2021 // <https://yuz.uz/uz/news/tafakkur-qanoti>
7. O'zbekiston 24. Maxsus reportaj // www.mtrk.uz
8. Mutolaa loyihasi // <https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/10496>
9. Mutolaa platformasining statistika oynasi // <https://statistics.mutolaa.com/>
10. Чтение школьников и культурные ресурсы семьи // <https://www.levada.ru/2007/03/13/chtenie-shkolnikov-i-kulturnye-resursy-semi/>

MUASSIS:

“Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti

JURNAL TAHRIRIYATI:

Bosh muharrir: **Egamberdiyeva N.**
Bosh muharrir o‘rinbosari: **Musurmanova A.**
Mas’ul kotib: **Mavlonov B.**
Muharrirlar: **Yunusov U., Sobirova E.,
Jabborov U.**
Sahifalovchi: **Umaraliyev Z.**
Dizaynerlar: **Abdullayev L., Sobirov F.**
Web dizaynerlar: **Yakubov O., Alimova Z.**

*Jurnaldagi materiallardan foydalanilganda mualliflik huquqini e’tiborga olgan
holda jurnalga havola berilishi shart.*

*Jurnalga kiritilgan maqola materiallari mazmuni mualliflarning shaxsiy
ilmiy-nazariy yondashuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.*

1940

Nashriyot ro‘yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.

Bosishga ruxsat etildi: 27.12.2024.

“Times New Roman” garniturası. Qog‘oz bichimi: 60x84 1/8

Nashriyot bosma tabog‘i 7,2.

100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani,
M.Ismoilıy ko‘chasi 1-G uy.